

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ МІКРОПОЛЕ "ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ"

(на матеріалі перської і української мов)

Статтю присвячено дослідженню специфіки фразеологізмів на позначення емоції зацікавленості. Найбільший інтерес становить семантичний аналіз фразеологізмів перської і української мов, виявлення основних подібностей і відмінностей у вербалізації емоції зацікавленості у фразеологічних картинах світу двох народів.

***Ключові слова:** фразеологічна одиниця, емоції людини, зацікавленість, фразеосемантичне мікрополе.*

Тривалий час роль емоцій у мові недооцінювалася. Так, у лінгвістичній літературі досі немає однозначної відповіді на питання про те, як емоційне життя людини віддзеркалюється у мові та її семантиці, чому в мовленні майже кожне слово може стати емотивним, як пояснити, що нейтральні слова, сполучуючись одне з одним, можуть утворювати емотивні словосполучення.

Фразеологічні одиниці на позначення емоцій людини становлять численну, часто вживану й типову для перської і української мов групу стійких зворотів, які вирізняються розвиненою системою значень, образів і засобів вираження.

На сьогодні кількість досліджень у галузі емотіології української мови порівняно невелика. Так, досліджуються проблеми відображення емоцій у мові [2], фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення [12], історична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI-XX ст. [3], семантико-когнітивний аспект емотивності художнього тексту [7], квазі-емоційні та квазі-емотивні типи дискурсу [8]. У деяких працях розглядаються особливості фразеологічної номінації явищ внутрішнього життя людини [6], досліджується внутрішня форма назв емоцій

в українській мові [13], аналізується семантичне поле назв емоційно-афективних станів у польській мові [1]. Проте нерозв'язаними й дотепер залишаються питання зіставного дослідження емотивної фразеології різносистемних мов.

Актуальність пропонованої студії мотивується браком досліджень специфіки фразеосемантичного мікрополя "Зацікавленість" в кожній із мов, що зіставляються, необхідністю детального аналізу відмінностей і подібностей внутрішніх форм фразеологізмів, а також особливостей відображення емоцій у фразеологічному значенні.

Методологічні передумови пропонованого в цій статті дослідження – метод компонентного аналізу, метою якого є встановлення структури значення як певним чином організованої сукупності елементарних змістових одиниць, а крім того – зіставний метод, використовуваний нами в дослідженні загалом.

Метою статті є встановлення основних подібностей і відмінностей у семантиці фразеологічних одиниць, що виражають емоцію зацікавленості, у сучасних перській і українській мовах з погляду відображення у них особливостей, пов'язаних з культурою і менталітетом двох народів.

Об'єкт дослідження становлять фразеологічні одиниці на позначення емоції зацікавленість в сучасних перській і українській мовах.

Предметом дослідження є семантичні й ідіотнічні особливості фразеосемантичного мікрополя "Зацікавленість" в сучасних перській і українській мовах у зіставному аспекті.

У сучасній лінгвістичній науці польовий підхід до організації лексики, і зокрема фразеології, постає як один з основних принципів систематизації мовних явищ, завдяки якому розкривається взаємозв'язок, взаємозалежність та ієрархічність мовних одиниць [4; 9].

Значну увагу приділяє зацікавленості К. Ізард. Він передбачає наявність певної внутрішньої емоції зацікавленості, що забезпечує селективну мотивацію процесів уваги й сприйняття, а також стимулює і впорядковує пізнавальну діяльність людини [10]. Зацікавленість, як і здивування, має вроджену природу.

Фізичний прояв емоції зацікавленості виявляється спочатку брадикардією (зниженням частоти пульсу), а потім збільшенням кількості серцевих скорочень [11, с. 216].

Мікрополе "Зацікавленість" – складник фразеосемантичного поля "Емоції людини". У наших попередніх розвідках фразеосемантичне поле "Емоції людини" ми визначаємо як упорядковану множинність фразеологічних одиниць, об'єднаних семантичною ознакою "відчувати будь-який емоційний стан", "перебувати в будь-якому емоційному стані". Як фразеологічна макросистема, таке поле характеризується автономністю, цілісністю і специфічністю для конкретної мови. В цілому, різні теорії польових досліджень збігаються в тому, що семантичне поле розглядається як "спосіб відображення дійсності і постає як система, складники якої пов'язані спільним семантичним компонентом і структурно організовані співвідношенням ядро-периферія" [5, с. 45].

Фразеологічні одиниці на позначення зацікавленості складають незначні за обсягом групи як у перській, так і в українській мовах. Усього нам вдалося зафіксувати на 26 фразеологічних одиниць в українській мові і 30 – у перській.

Зібраний у ході дослідження матеріал дозволяє виокремити в ядрі цього мікрополя фразеологізм *تو (در) خط چیزی بودن* – виявляти зацікавленість [ПРС, т. 1, с. 559] – у перській мові і фразеологічну одиницю *вабити до себе* [СФУМ, с. 366] – в українській, які мають архісему "цікавити". Усередині поля виділяємо опозицію з диференційною фазовою семою, що вказує на початкову фазу емоційного стану. Така тенденція спостерігається і в перській, і в українській мовах, наприклад, перс.: *پا پی چیزی شدن؛ پا پی شدن در چیزی؛ پا پی شدن* – *глибоко вникати у щось, виявляти глибоку зацікавленість до чого-небудь* [ПРС, т. 1, с. 254]; укр.: *прокидається / прокинулося серце (душа)* [СФУМ, с. 640], *припасти до смаку* [СФУМ, с. 565]. Варто додати, що в перській акціональній ФО актуалізується, порівняно з українською, також додаткова диференційна сема – інтенсивність.

У досліджуваному мікрополі до периферійної зони ми відносимо стилістично знижені ФО української мови: *роззявляти / роззявити рот (рота)* [СФУМ, с. 609], *тикати (тицяти) свого носа у чужий город* [СФУМ, с. 710], *лупати очима* [СФУМ, с. 356], а також вирази прислівно-приказкового типу перської мови, наприклад, *معركه كردن* – *показати усі свої вміння і майстерність, зацікавити усіх* [ФРФС, с. 560].

Вербалізація емоції зацікавленості значно різниться для перської і української мов. Так, у перській мові для передачі зацікавленості використовуються фразеологізми, у яких опорним словом стають дієслова руху, наприклад, *پا پی چیزی شدن* – *глибоко вникати у щось, виявляти глибоку зацікавленість до чого-небудь* [ФРФС 2000, с. 88] (букв. переслідувати щось), *سکه كرد* – *викликало всезагальну зацікавленість, мало шалений успіх* [ПРС 1970, т. 2, с. 50] (букв. рухатися вперед), *پا پی شدن در چیزی* – *глибоко вникати у щось, виявляти глибоку зацікавленість до чого-небудь* [ПРС 1970, т. 1, с. 254-255] (букв. переслідувати щось). В українській фразеологічній картині світу зацікавленість може виражатися фразеологізмами, що пов'язані із візуалізацією. Семантика таких фразеологізмів описує людину, яка пильно, з неприхованим інтересом задивляється, розглядає когось або щось, наприклад, *дерти очі* [СФУМ 2008, с. 195], *їсти (наїдати, жерти, пожирати) очима (оком)* [СФУМ 2008, с. 282], *манити (до себе) очі* [СФУМ 2008, с. 366], *не могли відірвати очей* [СФУМ 2008, с. 105], *нависнути / нависати на очі* [СФУМ 2008, с. 416], *обмацувати (мацати, помацати) очима (поглядом, зором)* [СФУМ 2008, с. 453], *очі розгоряються / розгорілися* [СФУМ 2008, с. 488], *пускати/пустити око (погляд)* [СФУМ 2008, с. 585]. Таких фразеологічних одиниць на позначення зацікавленості не було зафіксовано у перській мові.

У перській фразеології емоція зацікавленості асоціюється із болем, наприклад, *سرش درد می کند برای فلان کار* – *виявляє живу зацікавленість до чогось, захопленій чимось* [ФРФС 2000, с. 359] (букв. його голова болить для чогось). Українці також широко використовують соматизми у ФО на позначення емоції,

проте нам не пощастило зафіксувати жодної, яка була б також пов'язана із неприємними або болісними відчуттями: *ловити слова із рота* [СФУМ 2008, с. 352], *розвішувати/розвішати (розвісити) вуха (уха)* [СФУМ 2008, с. 604], *роззявляти (розкривати) рот (рота)* [СФУМ 2008, с. 609], *з розкритим ротом слухати* [СФУМ 2008, с. 618], *тикати (тицяти) свого носа в чужий город* [СФУМ 2008, с. 710], *не суй носа в чужий город* [Вознюк 2010, с. 63].

Емоція зацікавленості в іранців може асоціюватися із фізіологічними відчуттями людини, наприклад, *مرده چیزی بودن* – *бути дуже зацікавленим, захопленим чимось* [ФРФС 2000, с. 552] (букв. помирати через щось). Подібних фразеологічних одиниць не було зафіксовано в українській мові.

В українській фразеології ми натрапили на ФО, що позначають надмірну, небажану цікавість або ініціативу, наприклад, *сунутися зі своїми козаками на торг* [СФУМ 2008, с. 701], *покопирсатися в душі* [СФУМ 2008, с. 536], *липнути як (мов, ніби) бджоли (мухи) до меду* [СФУМ 2008, с. 335]. Українська фразеологія має ФО, що своєю семантикою описують жіночу зацікавленість або цікавість, наприклад, *то сі те від Єви почало* [Франко, т. 2, с. 117].

Проведене дослідження фразеосемантичного поля "Зацікавленість" дає нам уявлення про національний менталітет, оскільки семантика й внутрішня форма ФО перської і української мов значно різняться. Фразеологізми на позначення зацікавленості визначаються специфічним проявом світогляду іранського і українського народів, який формується внаслідок дії таких чинників, як географічний, історичний, культурний, релігійний тощо.

Загалом подібність емотивних фразеологізмів у двох зіставляваних мовах свідчить про певну спільність асоціативно-образного мислення носіїв різних мов – у нашому випадку, перської і української. Наявність у фразеологічних фондах перської і української мов емотивних ФО, що постають як національно-марковані одиниці, пояснюється індивідуальністю історичного досвіду, самобутністю культури, особливостями психічного складу таких різних і далеких народів, як перський і український. Проте національна своєрідність

проаналізованих ФО свідчить не про різне сприйняття дійсності різними етносами, а лише про різноманітні можливості її образного осмислення і відтворення засобами мови.

Увесь цей комплекс проблем, поряд з іншими особливостями фразеологізмів, зокрема дослідження семантичних особливостей одиниць мікрополя "Відраза", є завданням для наших подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аскерова І. А. Семантичне поле назв емоційно-афективних станів у польській мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 "Слов'янські мови" / Ірина Аліївна Аскерова ; НАН України, Інститут української мови. — К., 2006. — 230 с.
2. Башкірова Н. П. Проблеми відображення емоцій у мові / Н. П. Башкірова // Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. пр. / відп. ред. М. І. Зубов. — Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. — Вип. 6. — С. 13—19.
3. Биценко Т. О. Історична динаміка експреси вів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI-XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т. О. Биценко. — Харків, 2004. — 20 с.
4. Бондарко А. В. Понятия "семантическая категория", "функционально-семантическое поле" и "категориальная ситуация" в аспектах сопоставительных исследований / А. В. Бондарко // Методы сопоставительного изучения языков / отв. ред. В. Н. Ярцева. — М. : Наука, 1988. — С. 12—19.
5. Васильев Л. М. Методы современной лингвистики / Леонид Михайлович Васильев. — Уфа: Издательство Башкирского университета, 1997. — 183 с.
6. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : Монографія / Микола Васильович Гамзюк. — К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. — 256 с.

7. Гладь С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. В. Гладь. — К., 2000. — 20 с.
8. Гнезділова Я. В. Квазі-емоційні та квазі-емотивні типи дискурсу / Я. В. Гнезділова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. — К. : Київський національний лінгвістичний університет, 2005. — Вип. 15. — С. 54—60.
9. Зеленецкий А. Л. Сравнительная типология основных европейских языков: Учебное пособие / А. Л. Зеленецкий. — М. : Издательский центр "Академия", 2004. — 252 с.
10. Изард К. Э. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард. — СПб. : Питер, 1999. — 460 с.
11. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Евгений Павлович Ильин. — 2-е изд. — СПб. : Питер, 2007. — 783 с.
12. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Алла Андріївна Калита. — К. : Київськ. нац. лінгв. ун-т, 2001. — 351 с.
13. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Пилип Олександрович Селігей ; НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — К., 2001. — 231 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Вознюк – П'ять тисяч прислів'їв та приказок / [укладач: Леся Вознюк.]. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. — 224 с.
2. ПРС – Персидско-русский словарь / Под ред. Ю. А. Рубинчика. — М. : Советская энциклопедия, 1970. Т. 1 — 784 с., Т. 2 — 848 с.
3. СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук та ін. — К. : Наук. думка, 2008. — 1104 с.

4. Франко – Франко І. Галицькоруські народні приповідки : Етнографічний збірник / [авт.-упоряд. І. Я. Франко.] — Львів : Наукове Товариство імени Шевченка, 1901 – (...) Т. 1. – 1901 – Вип. 1 (А–Відати). – 200 с.; Т. 1. – Вип. 2 (Відати–Діти). – 195 с.; Т. 2. – 1907. – Вип. 1 (Діти–Книш). – 300 с.; Т. 2. – Вип. 2 (Кравець–Пять). – С. 301–612; Т. 3. – 1910. – Вип. 1 (Рабунок–Час). – 300 с.; Т. 3. – Вип. 2 (Час–Ячмінь). – С. 301–541.
5. ФРФС – Фарси-русский фразеологический словарь / [сост. Галина Сергеевна Голева.]. — М. : Издательский Дом "Грааль", 2000 . — 648 с.

Охрименко М. А. Фразеосемантическое поле "Заинтересованность" (на материале персидского и украинского языков). Предлагаемая статья посвящена исследованию специфики фразеологизмов, которые обозначают эмоцию заинтересованность. Наибольший интерес представляет семантический анализ фразеологизмов персидского и украинского языков, выявление основных схожестей и различий в вербализации эмоции заинтересованности во фразеологических картинах мира двух народов.

Ключевые слова: фразеологическая единица, эмоции человека, заинтересованность, фразеосемантическое микрополе.

Okhrimenko M. A. Phraseological field "Concernment" (based on the material of Persian and Ukrainian languages).

The submitted paper is dedicated to the study of specificity of phraseological units, which denominate the emotion of concernment. Semantic analysis of Persian and Ukrainian phraseological units, revelation of the main similarities and differences in the verbalization of concernment emotions in phraseological worldview of two nations is of great interest.

Key words: phraseological unit, human emotions, concernment, phraseological and semantic microfield.